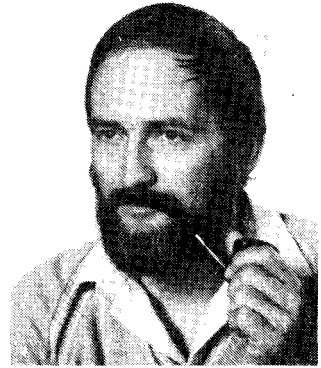

Energiediscussie in ander perspectief

door J. van der Spek

In dit nummer wordt aan de actuele problematiek betreffende de wenselijkheid van kerncentrales en de afvalproblematiek aandacht besteed. Onder andere de rapporten daarover van het CDJA en van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA zijn daarbij onderwerp van bespreking.

J. van der Spek (1947) volgde aan de KMA te Breda een opleiding sociale en organisatiepsychologie. Later trad hij in dienst van de KEMA te Arnhem waar hij leider was van het Elektrum, het permanente expositiecentrum van de KEMA. Thans heeft hij de leiding van het bureau Orgacom te Heteren.

Energiediscussie in de afgelopen decennia

In de afgelopen decennia is er sprake geweest van een toenemende hoeveelheid literatuur op energiegebied. Enorme studies werden afgewisseld met op journalistieke en populaire wijze geschreven boekjes en brochures. De papieren discussie maakt duidelijk hoe betrokken vele mensen waren bij de energievraagstukken. Dat alles doordrenkt van de vraag of kernenergie wel de oplossing was, zoals die in de jaren '60 voor ogen stond. Via de kritiek op de kernenergie, de gevolgen van de oliecrisis en de keuzevraag kolen/kernenergie, werd in discussie en literatuur een enorme verbreding van het terrein waarneembaar. De eenvoudige vraag 'ja of nee kernenergie' groeide uit tot een complex geheel, waarbij niet alleen stromingsbronnen, warmte-kracht-koppeling e.d. betrokken waren, maar ook economische toekomstmodellen en te verwachten problemen voor de ontwikkelingslanden.

Energienota na energienota verscheen en ze werden steeds dikker. Beslissingen werden

uitgesteld (waardoor als het ware automatisch op grotere schaal het gebruik van kolen werd gestimuleerd) en de 'Brede Maatschappelijke Discussie' werd na lang uitstel via een 'Maatschappelijke Discussie' een discussie over een zeer breed terrein.

Een aantal beslissingen werd genomen. Op basis van de uitgangspunten diversificatie, terugdringen van olie-import en reservering van de gasvoorraad werd energiebesparing (ook financieel) gestimuleerd, kreeg de ontwikkeling van stromingsbronnen een redelijke kans, werd de koleninzet verhoogd en mochten de kerncentrales Borssele en Dodewaard blijven.

De keuze inzake de inzet van meer kernenergie-vermogen werd uitgesteld tot na de maatschappelijke discussie. Dat kon omdat een stagnerende economie de groei in het elektriciteitsverbruik onderuit haalde en zelfs enige jaren verantwoordelijk was voor een daling in het verbruik. In die jaren (1981 en 1982) werd het actievoeren tegen de kernenergie feller en kwam het tot grote demon-

straties en blokkades. Daarnaast ontwikkelde zich een aantal andere vormen van actie. Juridische procedures, directe politieke beïnvloeding, aanbrengen van dwarsverbanden met andere essentiële onderwerpen van actie (zoals de kernbewapening, het kraken) en het heel bewust uitzoeken hoe je met andere middelen aan de energievraag in de toekomst zou kunnen voldoen. O.a. het Centrum voor Energiebesparing te Delft heeft haar bestaan hieraan te danken. Het werd wat rustiger toen de lange tijd uitgestelde formele Maatschappelijke Discussie over energie van start ging.

Het jaar 1984

In januari van het jaar, dat George Orwell reeds tientallen jaren daarvoor zeer pessimistisch had beschreven, verscheen het Eindrapport van de Stuurgroep Maatschappelijke Discussie Energiebeleid. Vrijwel tegelijkertijd verscheen 'Vernieuwend Energiebeheer' van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA en niet lang daarna het rapport 'Nederland, energie-eiland?' van een werkgroep uit het CDJA.

De ontwikkeling van deze twee rapporten heeft plaatsgevonden, terwijl de resultaten van de BMD niet bekend waren. Dat is jammer, omdat het partijprogramma van het CDA nogal nadrukkelijk aangeeft dat de resultaten van de BMD zullen moeten afgewacht alvorens ...

Inmiddels is er meer geschreven en gezegd over (kern-)energie. Een werkgroep onder voorzitterschap van prof. ir. B. Krol produceerde een discussiestuk, CDA-conferenties werden georganiseerd om de twee CDA-rapporten te bespreken en de kamerleden drs. P. R. H. M. van der Linden en dr. A. G. W. J. Lansink deden eerst krantenstof opwaaien alvorens een discussiestuk aan te bieden. Kortom, binnen het CDA leeft het onderwerp 'kernenergie'.

Dat moet ook, want daar waar de andere grote partijen duidelijke keuzen hebben gedaan en de regering heeft bekend gemaakt te willen overgaan op de bouw van twee kerncentrales, zal het CDA de doorslagge-

vende stem moeten uitbrengen. De te nemen beslissing¹⁾ dwingt tot een snelle en kortdurende partijdiscussie. Met andere woorden: op korte termijn moet ook het CDA met zijn standpunten komen.

Gelet op ervaringen bij CDA-conferenties, mag worden verondersteld dat de discussie bol zal staan van vragen die te maken hebben met het verkiezingsprogramma, waarin kernenergie wordt afgewezen zolang productie en opslag van afval niet is opgelost, waarin staat dat de resultaten van de BMD moeten worden afgewacht en waarbij een Europese benadering centraal staat naast spreiding van energiedragers naar de plaatsen van herkomst. Aanleiding voldoende tot een welles-nietes, tot een vóór het WI-rapport of tot een vóór het CDJA-rapport, tot een toch weer – als je niet uitkijkt – oeverloze discussie waarin nauwelijks of geen nieuwe argumenten of feiten meer worden aangevoerd en waarin de consensus in de standpuntbepaling erg moeilijk zal worden. En dat heeft niets te maken met de vraag wat 'waar' is, maar met de manier waarop mensen met elkaar van gedachten wisselen.

Arne Naess en de energiediscussie

De Noorse filosoof Arne Naess zegt in zijn 'Elementaire Argumentatieleer'²⁾ – kort samengevat – dat de fundamentele wetenschapper (op zijn vakgebied) een mening vormt (een 'belief' ontwikkelt) op basis van feitenmateriaal en nadat de feiten op een rijtje zijn gezet. Alleen, mensen (ook wetenschappers) reageren zelden als fundamentele wetenschappers. Meestal is er eerst sprake van een 'belief' (een mening, een – gevoelsmatig – oordeel) en komt de argumentatie achteraf ter ondersteuning van het reeds aanwezige 'belief' (met grote kans op selectieve perceptie).

1) Mede beïnvloed door het feit dat over ongeveer 10 jaar het zgn. omslagpunt is bereikt en dat er dus voldoende nieuw en/of vervangend vermogen beschikbaar moet zijn. (Zolang duurt het realiseren van grootschalig productievermogen.)

2) AMBO 9026320280.

Meestal is er eerst sprake van een gevoelsmatig oordeel en komt de argumentatie achteraf

stadium) depressie. Ook die effecten heb ik in de vele gevoerde discussies volop kunnen waarnemen. Mensen die zeggen: 'het probleem wordt toch wel opgelost', mensen die alleen nog maar (ingehouden) kwaad worden, mensen die de schouderaars erover ophalen en niet meer mee doen tot aan het 'ze zoeken het maar uit' toe.

Een zekere moedeloosheid kenmerkt nogal wat discussies. Zelfs het nog meer toevoegen van informatiemateriaal is voor velen (met name de socio-economisch lagere groepen) bedreigend en heeft vergelijkbare effecten.

Ik heb vrij veel ervaring kunnen opdoen met discussies over energie. Ik ontdekte telkens weer dat die discussie zo moeilijk verloopt omdat er wel argumenten over de tafel vliegen, maar dat ze geen of nauwelijks ingang vinden. Naar mijn oordeel ligt daaraan het door Naess geschetste probleem ten grondslag met alle consequenties van dien. Immers, wanneer de eigen argumenten bijeen gezocht zijn om het 'belief' te ondersteunen, worden de argumenten van anderen, die dat 'belief' wel eens onderuit zouden kunnen halen, aangevoeld als een bedreiging. In zo'n situatie hebben mensen de neiging om zich nog meer te bepalen bij de eigen argumenten, om een scherm te bouwen teneinde andere argumenten tegen te houden en om feller te worden in het rondstrooien van eigen argumenten. Ondanks alle goede bedoelingen is er sprake van een gevecht vanuit schuttersputjes met als schietwapen de overtuiging en met mensen die wegduiken of de kogels van anderen en steeds zullen proberen harder en slimmer terug te schieten.

Daarnaast gaan in zo'n discussie ook andere elementen een rol spelen, vooral als de discussie lang duurt. Mensen die een dreiging (al dan niet feitelijk aanwezig) van buiten ervaren, kunnen – als er geen oplossing tot stand komt – verschillende stadia van emotie doorlopen, uitmondend in (niet gewild) gedrag, variërend van probleem ontduiken, via agressie tot 'weglopen' en (in het ergste

Tenslotte is er nog een niet van belang ontbloot element in de discussie. De strijd tussen rede en gevoel; het rationeel benaderen van de één, het emotionele verhaal van de ander; de zekerheid van de logica versus de angst voor het onbekende, het grootschalige en het onoverzienbare. Ontwikkelingen groeien mensen boven het hoofd, ze kunnen er al lang niet meer bij, maar hebben er wel mee te maken. Je kunt weigeren om in een vliegtuig te stappen, maar als de overheid het besluit neemt dat leidt tot plaatsing van een kerncentrale of een chemische fabriek, zit je vervolgens wel met je eigen gevoelens van angst en machteloosheid. De gedachte daaraan vormt al een bedreiging op zichzelf, met alle reacties vandien.

Met andere woorden, het is zaak rekening te houden met diverse factoren die de discussie over energie beïnvloeden, ook binnen het CDA. De beide CDA-rapporten, het werkstuk van de werkgroep 'Krol', uitspraken van woordvoerende kamerleden nu en acht jaar geleden en de discussie tijdens de conferenties zijn allemaal voorbeelden van de genoemde elementen.

3) Ik wijs in dit verband graag op het zeer lezenswaardige hoofdstuk 'Wetenschapspopularisatie en de Wet van Tichenor, een poging tot doorbraak', geschreven door H. N. de Lang in het boek *Wetenschapsvoorlichting* (Intermediair Bibliotheek).

Het CDA, Arne Naess en energiepolitiek

De doelstellingen van de beide CDA-rapporten zijn nogal breed geformuleerd. Het Wetenschappelijk Instituut zegt 'een bijdrage te willen leveren aan een verantwoorde meningsvorming binnen het CDA in het algemeen en binnen de politiek verantwoordelijke organen in het bijzonder'. De CDJA-groep zegt: 'Wij hebben getracht elkaars mening te respecteren en een concreet voorstel te doen voor het energiebeleid waarin de Christen Democratische uitgangspunten zo goed mogelijk tot uitdrukking komen'.

Het WI-rapport wordt gekenmerkt door een sociaal-economische benadering, het CDJA-rapport door het feit dat het vooraf kernenergie uitsluit en daar naartoe heeft gewerkt ('In bijgaande analyse wordt duidelijk dat inzet van kernenergie vermeden kan worden'). De in beide rapporten vermelde argumenten zijn aangevoerd ter ondersteuning van reeds aanwezige gedachten. Niet alleen wijst de literatuurlijst daarop (in Vernieuwend Energiebeheer bijvoorbeeld heel weinig uitgaven van milieubewegingen, Zijstra en Damveld e.d.; in 'Nederland, energie-eiland?' weinig over de artikelen en studies waarin de veiligheid van kerncentrales en de afvalproblematiek positief wordt gewaardeerd), maar ook het geselecteerde cijfermateriaal. Zo vallen een verschil in besproken zaken en de aandacht die de diverse onderwerpen krijgen op.

In het WI-rapport bijvoorbeeld wordt vrijwel niet ingegaan op de warmte-kracht-koppeling als mogelijkheid tot efficiënter gebruik van energiebronnen, terwijl dat toch het belangrijkste onderdeel is van de studies en artikelen die leiden tot de conclusie dat kernenergie niet nodig is.

Weliswaar wordt ingegaan op de te verwachten mogelijkheden van kernfusie (voorlopig nog niet op rekenen!) en zonne- en windenergie (maximaal 5% van de energiebehoefte zal in het jaar 2000 kunnen worden gedekt), maar het zou voor de discussie van belang zijn geweest als er iets meer over zou zijn gezegd. Een echte afweging van moge-

lijk- en onmogelijkheden en voor en tegens ontbreekt. De aanbevelingen en conclusies vloeien als het ware voort uit de sociaal-economische benadering (het 'belief', waarbij de argumenten worden gezocht).

Nederland – Energie-eiland?

Het CDJA-rapport stelt nog duidelijker dan het WI-rapport het 'geloof' voorop, als op pagina 1 wordt gezegd: 'In bijgaande analyse wordt duidelijk dat inzet van kernenergie vermeden kan worden, zonder nadelige economische gevolgen' (tenzij de behoefte aan elektriciteit toeneemt, dan moet er een keuze worden gemaakt uit kernenergie of steenkool).

Het 'belief' zit in het zinsdeel 'inzet van kernenergie kan worden vermeden'. Dat is dus kennelijk een streven, een doel op zichzelf. De toevoeging 'zonder nadelige economische gevolgen' spitst het 'belief' toe op de argumenten die door anderen worden gehanteerd om juist wel kernenergie te kiezen.

Naast de rapporten

Binnen de fractie en het CDA-bestuur is ook al het nodige aan de orde gekomen. Ik heb het al gehad over de notities van de prof. Krol-groep en van de kamerleden Lansink en Van der Linden. Heel duidelijk is naar mijn oordeel, dat de huidige uitspraken van de fractie meer te maken hebben met een gewijzigde samenstelling en woordvoerschap, dan met veranderde omstandigheden. Wanneer door voornamelijk tegenstanders van kernenergie en zij, die het nog niet weten verwezen wordt naar het verkiezingsprogramma, komen er argumenten op tafel die, naar mijn visie, typerend zijn voor ondersteuning van een reeds aanwezig 'belief'.

Met andere woorden

De wetenschap dat ook binnen het CDA een discussie plaatsvindt op basis van 'beliefs' en alles wat er over kan worden gezegd, biedt wellicht een opening naar een zinvolle manier waarop met elkaar kan worden gediscussieerd. Praten over 'beliefs' is al gauw praten over uitgangspunten. Consensus

daarin (als eerste stap op het pad dat gezamenlijk moet worden afgewandeld) zal niet moeilijk te bereiken zijn. Rentmeesterschap, solidariteit en gespreide verantwoordelijkheid zijn begrippen, die velen binnen het CDA zullen aanspreken.

Bij de invulling gaan echter de verschillen ontstaan. Bijvoorbeeld als mensen met het oog op het rentmeesterschap de visie ontwikkelen dat de milieuconsequenties op langere termijn nu drastische maatregelen noodzakelijk maken. Met daartegenover de mensen die vanuit dezelfde zorg pleiten voor een zo sterk mogelijke economie (dus nu goedkoop produceren) teneinde daarmee het geld te verdienen dat noodzakelijk is om de toekomstige maatregelen op milieugebied te financieren.

Een nader specificeren van de algemene uitgangspunten is nodig om gezamenlijk de weg op te kunnen gaan. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door de algemene begrippen te vertalen in wat ze betekenen ten aanzien van realiseerbaarheid, economie (kosten), milieu, aanvaardbaarheid, consequenties voor de ontwikkelingslanden, afhankelijkheid, zekerstelling van de voorziening e.d. Die nader uitwerkte begrippen zouden dan de toetsstenen kunnen zijn voor het discussiestuk, voor de discussie zelf en voor de uiteindelijke CDA-visie. Een weging en prioriteitstelling is wenselijk.

Er zal natuurlijk ook gesproken worden over de vraag of kosten nu hoger of lager zullen uitvallen, of splijtingsafval (en de onzekerheid over het opbergen daarvan) nu vervelender is dan zure regen of de haalbaarheid van stromingsbronnen, of de maatschappelijke aanvaardbaarheid ondergeschikt mag zijn aan wat anderszins noodzakelijk wordt geacht, of kernenergie in het westen wel of niet de ruimte schept voor verlaging van de olieprijs ten behoeve van de ontwikkelingslanden enz. enz.

Tenslotte

De discussie over kernenergie is niet gemakkelijk. Naar mijn oordeel kan toch tot een standpuntbepaling worden gekomen, zon-

der dat een minderheid zich in de kou voelt staan, als rekening wordt gehouden met de volgende punten:

a. Eerst zullen de criteria en hoe ze zullen moeten worden gewogen vastgesteld dienen te worden. Op basis daarvan kan toetsing onderweg plaatsvinden.

b. De beide CDA-rapporten zijn door een vrij eenzijdige benadering (doortrokken van 'beliefs') niet goed als discussiestuk bruikbaar. Op korte termijn is er niet een nieuw stuk te produceren. Daarom pleit ik ervoor de notitie van de kamerleden Lansink en Van der Linden te kiezen als discussiestuk, ook al wordt er volop met 'beliefs' gestrooid. Maar wel (anders zou het CDA erg ongeloofwaardig zijn!) met het Eindrapport van de BMD als achtergrondliteratuur.

c. Er zal bereidheid moeten bestaan de spiegel van de ander serieus te nemen, d.w.z. naar elkaar luisteren zonder een beschermende muur van 'beliefs'. Argumenten van anderen, en vooral de reden waarom mensen tot een 'belief' komen accepteren als legitiem en waardevol.

Eén vraag rest daarom nog wel. In hoeverre is de discussie binnen de partij nog zinvol nu de fractie al zo duidelijk tendeert naar acceptatie van kernenergie? Is de fractie echt bereid haar standpunt eventueel te herzien als de partij de discussie heeft afgerond, is zij nog beïnvloedbaar door de discussie en de uitkomsten daarvan? Of loopt de partij de komende tijd mee aan de hand van de fractie?

Deze vraag zal eerst door partijbestuur en fractie duidelijk moeten worden beantwoord alvorens tot discussie wordt overgegaan. Het geloof in de beïnvloedbaarheid bepaalt immers in belangrijke mate de motivatie om aan de discussie mee te doen. De CDA-discussie moet wat dat betreft geen tweede BMD worden.

